

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ*

Υ Π Ο
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

II. Ἐπιστήμη καὶ πραγματικότητα.

Κατὰ τὸν Γάλλον Κοινωνιολόγον Aron (αὐτὸ μέγεθος καὶ ἡ πρωτοτυπία τοῦ Max Weber ἔγκεινται κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἐπεθύμει νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ πολιτικός καὶ ἐπιστήμων· ἀκριβέστερον, ὅτι διεχώριζε σαφῶς καὶ συγχρόνως συνήλωνε πολιτικὴν καὶ ἐπιστήμην. Τὰς διεχώριζε, διότι ἡ ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη πάσης ἀξιολογικῆς κρίσεως καὶ ἐπιδράσεως τῶν ἐπιθυμιῶν μας. Τὰς συνήλωνε, διότι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἐπιστήμη εἶναι τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ τυγχάνῃ ὅλως ἀπαραίτητος διὰ τὴν πολιτικὴν πράξιν»⁸⁷.

Κατὰ τὸν Weber ἡ ἐπιστήμη εἶναι τοσοῦτον χρησιμωτέρα, ὅσον θετικωτέρα εἶναι, ἢ δὲ πολιτικὴ τοσοῦτον εἰλικρινεστέρα καὶ τιμιωτέρα, ὅσον περισσότερο ἐμφανῶς ἀποδέχεται τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκ μιᾶς συγκεκριμένης βουλήσεως, ἢ ὅποια ἀυξάνει τὴν βοήθειαν τῆς γνώσεως καὶ διαφωτίσεως. Οὕτω πως προκύπτει μία ἐπιστήμη τοῦ πολιτικοῦ καὶ μία πολιτικὴ τῆς ἐπιστήμης⁸⁸.

Ὁ Weber πιστεύει εἰς τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς τὴν ἐπισημονικότητα τῆς κοινωνιολογίας, τὴν ὅποιαν θεωρεῖ ὡς ἰδιάζοντα τρόπον τοῦ ἐρωτᾶν ἐπὶ ἱστορικῶν γεγονότων, εἴτε τοῦ παρόντος εἴτε τοῦ παρελθόντος. Ἡ ἰδιοτυπία τῆς κοινωνιολογικῆς ἐρωτηματοθεσίας ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι, ἐνῶ δὲν καταργεῖ τὴν μοναδικότητα καὶ ἰδιορρυθμίαν τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος διὰ τῆς ὑπαγωγῆς αὐτοῦ εἰς καθολικοὺς νόμους καὶ τῆς ὑποτιμήσεως αὐτοῦ εἰς ἀπλῆν («περίπτωσιν»), ἐπιτρέπει μίαν ἀντικειμενικὴν καὶ θετικὴν, δηλαδὴ ἐπισημονικὴν, περὶ τούτου γνώσιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι θεμελιώδης προϋπόθεσις, ἐφ' ἧς οἰκοδομεῖ ὁ Weber τὰς περὶ ἐπιστήμης καὶ μεθόδου ἀντιλήψεις του, εἶναι ἡ παραδοχὴ τῆς δυνάτοτος (νὰ κατανοήσωμεν εἰς τὴν ἰδιόμορφίαν τῆς [Eigenart] τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, ἢ ὅποια μᾶς περι-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 766 τοῦ προηγουμένου τόμου.

87. Aron, Raymond: *Deutsche Soziologie der Gegenwart*, Stuttgart, Kröner, 1965, σελ. 92-93.

88. ἔ. ἀ., σ. 93.

βάλλει, καὶ ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρισκόμεθα)⁸⁹, ἡ παραδοχὴ δηλαδὴ τῆς κοινωνιολογίας ὡς «ἐπιστήμης τῆς πραγματικότητος»⁹⁰.

Ἐάν ἀναλύσῃ κανεὶς τὴν ἄποψιν αὐτῆν τοῦ Weber, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι ἐμπεριέχει ἓνα προἰδεασμὸν περὶ τῆς πραγματικότητος: προαποδέχεται μίαν διάκρισιν μεταξὺ («ιδιομόρφων» καὶ «ἰδιαζόντων») στοιχείων τῆς πραγματικότητος, τὰ ὁποῖα ὁ Weber θεωρεῖ καὶ ὡς «οὐσιώδη» καὶ «ἄξια νὰ ἐρευνηθοῦν», καὶ «ὀλιγώτερον ἰδιαζόντων» καὶ ἰδιομόρφων — ἢ, ὡς τὰ ὀνομάζει ὁ Weber, «τυχαίω» καὶ «ἀναξίων λόγου» στοιχείων—, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδιοτυπίαν καὶ «ἀτομικότητα» τῶν γεγονότων. Αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστῆμαι, κατὰ τὴν «λογικὴν αὐτῶν φύσιν», ἐπιδιώκουν μίαν «γνώσιν τῆς πραγματικότητος εἰς τὴν πανταχοῦ καὶ ἀνεξαίρετως ὑπάρχουσαν χαρακτηριστικὴν ποιοτικὴν ἰδιορρυθμίαν καὶ μοναδικότητά της»⁹¹. Ἡ κοινωνιολογία ἐπομένως μᾶς προσφέρει μίαν ἀποσπασματικὴν καὶ κατ' ἐπιλογὴν γνῶσιν τῆς πραγματικότητος. Διαπιστώνει, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὰς ἀντικειμενικῶς ἰσχυροῦσας σχέσεις αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, οὐδέποτε ὅμως ἐπιτυγχάνει μίαν γνῶσιν τοῦ ὅλου.

Τοῦτο εἶναι διὰ τὸν Weber ἐντελῶς φυσικόν, καθ' ὅσον δι' αὐτὸν ἡ πραγματικότης, ὁ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιληπτὸς κόσμος, ἔχει χαρακτηρῆρα χάωδη, ἀνεξάντλητος δὲ καὶ δυσεξιχνίαστος παραμένει ἡ ροὴ τοῦ ἀπροσμετρήτου ἱστορικοῦ γίνεσθαι⁹². Καὶ ὁ Rickert εἶχε δεχθῆ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ὡς «ἐτερογενὲς συνεχές», πᾶρμα τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ υἰοθετῇ ὁ Weber. Εἰς αὐτὴν τὴν «συγκεκριμένην πολλαπλότητα» τῆς πραγματικότητος ὁ Weber δὲν ἀποδίδει μόνον ἀπεραντοσύνην, ἀλλὰ καὶ «ἀπόλυτον ἀνορθολογικότητα»⁹³. Ἡ ἀποστολὴ τῆς κοινωνιολογικῆς ἐρεῦνης εἶναι νὰ καταστήσῃ τὸ χάος αὐτὸ προσιτὸν εἰς τὴν διάνοιαν καὶ κατανοητόν. Ἀπὸ τὴν ἄμορφον ὕλην πρέπει διὰ τῆς διανοητικῆς ἐπεξεργασίας καὶ μετὴν βοήθειαν τῶν ἐννοιῶν νὰ οἰκοδομηθῇ ἓνας κόσμος μετὰ νόημα καὶ σκοπιμότητα⁹⁴. Αἱ ἐννοιαὶ ἀποτελοῦν διανοητικὰ μέσα κυριαρχίας ἐπὶ τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος, μέσα πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ⁹⁵. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐπιδιώ-

89. WL, 170 (Γρηγορογιάννη, ἔ.ἀ., σ. 37).

90. ἔ.ἀ.

91. WL, σελ. 5.

92. Πρβλ. WL, 177, 184, 207, 214.

93. WL, 92.

94. Διὰ τὸν Weber ὁ ὅρος «ἐννοια» σημαίνει «κἄθε διανοητικὸν κατασκευάσμα, ἀκόμη καὶ τὸ ἐντελῶς ἀτομικόν, τὸ ὁποῖον προκύπτει διὰ τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας μιᾶς παραστατικῆς πολλαπλότητος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς γνώσεως τοῦ οὐσιώδους». WL, σελ. 6 ὑπόσ. 6. Πρβλ. καὶ Rickert: Die Grenzen, σελ. 226.

95. Πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ὁ Weber δὲν προσκολλάται ἀπολύτως εἰς τὴν καντιανὴν αὐτὴν πραγματιστικὴν καὶ «ἰνστρουμενταλιστικὴν» ἀντίληψιν περὶ τῶν ἐννοιῶν. Μετὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἰδεοτύπου προχωρεῖ πέραν τοῦ Kant, ἀποδεχόμενος μίαν ὑπερπρακτικὴν

κουν τοῦτο μὲ τὴν δημιουργίαν συστῆματος γενικῶν ἐννοιῶν καὶ νόμων, μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπιχειροῦν νὰ ταξινομήσουν τὴν ἀπειρον πολλαπλότητα τῆς πραγματικότητας. Λογικὸν ἰδεῶδες των εἶναι ἡ πλήρης ἀπογύμνωσις τῶν πραγμάτων ἀπὸ τῶν ἀτομικῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν στοιχείων καὶ ἡ κατὰ τὸ δυνατόν ἀναγωγή τῶν ποιοτικῶν διαφοροποιήσεων τῆς πραγματικότητας εἰς ἐπακριβῶς σταθμητὰς ποσότητας. Αἱ ἔννοιαι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν χαρακτηρίζονται διὰ μέγα πλάτος καὶ ἐλάχιστον βάθος. Εἶναι ἔννοιαι σχέσεων καθολικῆς ἰσχύος (νόμοι) καὶ ἔχουν ἐφαρμογὴν ἐκεῖ, ὅπου τὸ δι' ἡμᾶς «οὐσιαστικόν» καὶ τὸ γενικὸν συμπίπτουν⁹⁶.

Αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστῆμαι χρησιμοποιοῦν «ἀτομικὰς ἐννοίας πραγματῶν» («individuelle Dinge begriffe»), μέσῳ τῶν ὁποίων, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἐπιδιώκουν τὴν γνῶσιν τῆς πραγματικότητος ἐν τῇ ἀτομικῇ ἰδιοτυπία τῆς. Τὸ «οὐσιαστικόν» ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναζητεῖται εἰς τὴν ἀνεπανάληπτον ἀτομικότητα («individuelle Realität der Wirklichkeit»). Λογικὸν ἰδεῶδες των εἶναι: ὁ διαχωρισμὸς μεταξὺ «οὐσιώδους» - ἀτομικοῦ καὶ «τυχαίου»-κοινοῦ καὶ ἡ ἔνταξις τοῦ πρώτου ὅχι ὑπὸ καθολικῆς ἰσχύος νόμου, ἀλλ' εἰς μίαν αἰτιολογικὴν συνάρτησιν συγκεκριμένων αἰτίων καὶ αἰτιατῶν. Μὲ ἐπιλογὴν καὶ σύνθεσιν τῶν «χαρακτηριστικῶν» γνωρισμάτων τῆς ἀτομικῆς πραγματικότητος ἐμπλουτίζεται τὸ περιεχόμενον τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζει ὁλον ἐν καὶ μικρότερον πλάτος, καὶ διὰ τοῦτο διαρκῶς ἀύξανόμενον βάθος⁹⁷.

Τὴν γνωστικὴν δυσχέρειαν λοιπόν, ἡ ὁποία προκύπτει ἐκ τοῦ χαώδους καὶ ἀτέρμονος χαρακτήρος τῆς πραγματικότητος ἀντιμετωπίζει ἡ ἐπιστήμη εἴτε διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν παρατηρήσεων αὐτῆς εἰς τὰ γενικά, ὡς συμβαίνει μὲ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι στρέφουν τὸ γνωστικὸν ἐνδιαφέρον των πρὸς τὰ κανονικῶς ἐπαναλαμβανόμενα φαινόμενα, εἴτε διὰ τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ἐκάστοτε «οὐσιώδους» καὶ ἐνδιαφέροντος δι' ἡμᾶς, ἄτε ἀναφερομένου εἰς ἀξίας, ὡς συμβαίνει μὲ τὰς πολιτιστικὰς ἐπιστήμας. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὁ Weber ἀποδέχεται τὴν νεοκαντιανὴν (Windelband, Rickert) διάκρισιν τῶν ἐπιστημῶν εἰς δύο βασικὰς κατηγορίας: τὰς νομοθετικὰς ἐπιστήμας, τῶν ὁποίων στόχος εἶναι ἡ διαπίστωσις τῶν «κανονικοτήτων» τοῦ κόσμου, καὶ τὰς ἰδιογραφικὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι

καὶ ἐξω-πρακτικὴν ἰσχὴν τῆς ἀληθείας) τῶν ἐννοιολογικῶν κατασκευῶν. Σχετικῶς ἰδέ: Schaaaf, Julius Jacob, Geschichte und Begriff. Eine kritische Studie zur Geschichtsmethodologie von Ernst Troeltsch und Max Weber. Tübingen, Mohr, 1946, σελ. 43 ἐξ.

96. Πρβλ. WL, 4/5 ὁμοίως καὶ 179 καὶ WL, 44 ἐξ., 176 ἐξ.

97. Πρβλ. WL, 5/6 καὶ 172.

δὲν ἀναζητοῦν τὴν κανονικότητα καὶ γενικότητα, ἀλλὰ τὴν ἐκάστοτε ἀτομικότητα καὶ ἰδιοτυπία τῶν φαινομένων.

Μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἀτομικευτικῶν αὐτῶν ἐνοιῶν τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ κανόνα εἶναι ἰδεοτυπικαί, ἐπιχειρεῖται μετασχηματισμὸς τῆς πραγματικότητος μέσῳ τοῦ στοχασμοῦ. Ὁ Weber θεωρεῖ πρόοδον τῆς ἐπιστήμης τὴν καλλιέργειαν, ἐκλέπτυνσιν καὶ τελειοποίησιν τῆς διαδικασίας μετασχηματισμοῦ τῆς πραγματικότητος μέσῳ τῶν ἐνοιῶν. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ κερδίζομεν διαρκῶς καὶ νέας γνώσεις ἀπὸ τὴν πραγματικότητα⁹⁸. Βεβαίως, διὰ τοῦ μετασχηματισμοῦ καὶ τῆς διακρίσεως, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, ἡ πραγματικότης δὲν χάνει τὴν «Faktizität» τῆς: ἀπ' ἐναντίας ἢ διακρίσις τῆς «πολιτιστικῆς σημασίας» προσδίδει εἰς αὐτὴν τὸν ἐμπερικόν της χαρακτήρα καὶ τὴν διαμορφώνει εἰς ἀτομικότητα⁹⁹. Εἶναι σημαντικὸν καὶ πρέπει νὰ τονισθῇ, διότι ὑπὸ τινων παρεργωρίσθη, ὅτι ἡ ἐπιλογή τῶν οὐσιωδῶν στοιχείων καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ἐνοιῶν εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας δὲν εἶναι αὐθαίρετοι, οὔτε ἐξωπραγματικά, ἀλλὰ πάντοτε προσανατολισμέναι πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἔνεκα τούτου δὲ ὑπόκεινται καὶ εἰς τὸν νόμον τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ¹⁰⁰. Ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης παραμένουν πάντοτε τὰ δεδομένα τῆς πραγματικότητος. Ἐὰν ὁ Weber εἰς ἓν σημεῖον λέγῃ ὅτι ἡ πραγματικότης, ὡς μᾶς προσφέρεται, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς θεωρήσεως καὶ ὅτι ἡ δυνατότης αὐτῆ μᾶς προσφέρεται, ἐὰν προχωρήσωμεν «ἐν βῆμα πέραν τῶν δεδομένων»¹⁰¹, τοῦτο δὲν πρέπει

98. WL, 207/208.

99. Πρβλ. WL, 175.

100. Πρβλ. WL, 5, 209. Μεταξὺ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι παρενόησαν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸν Weber, εἶναι καὶ ὁ Schaaf (μν. ἐργ.), ὁ ὁποῖος συγχέων τὸ «χᾶος τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι» τοῦ Weber μὲ τὸ «χᾶος τῶν αἰσθήσεων» («Chaos der Empfindungen») τοῦ Kant, ἀφαιρεῖ ἔν συνεχείᾳ ἀπὸ τὰς ἐνοίας τοῦ Weber τὸ στοιχεῖον τῆς πραγματικότητος καὶ οἰοεὶ τὰς ἀποσαρκώνει. Ὁ Schaaf φρονεῖ ὅτι διὰ τοῦ Weber αἱ ἐνοιαὶ καὶ αἱ κρίσεις «οὔτε ἡ ἴδια ἢ ἐμπειρικὴ πραγματικότης εἶναι, οὔτε ἀπεικονίσεις τῆς», ἀσικῶν δὲ κριτικὴν ἐπὶ τῶν βεμπεριανῶν ἐνοιοκατασκευῶν, ἴδια δὲ τῆς ἀτομικότητος καὶ τοῦ μεταβλητοῦ περιεχομένου αὐτῶν, παρατηρεῖ: «ein Begriff hat keinen «Inhalt», vor allem natürlich keinen wandelbaren, sondern ist nur der Ausdruck für das mehr als einmal Vorhandensein von veränderlichen, allgemein gegenständlichen... Jeder Begriff bezeichnet also einen unwandelbaren, konstanten, mehrmals vorfindlichen, in sich unverrückbaren Ausschnitt aus der uns umgebenden Welt» (S c h a a f, Julius Jacob, μν. ἐργ., σελ. 46). Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ συζητήσωμεν τὴν ἀποψιν αὐτῆν τοῦ Schaaf. Τοῦτο μόνον τονίζομεν: ὅτι αἱ ἐνοιαὶ τοῦ Weber, διανοητικὰ κατασκευάσματα πρὸς πνευματικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς πραγματικότητος (WL, 298) καὶ μέσα συγκρίσεως καὶ μετρήσεως αὐτῆς (WL, 199), δὲν ἀποτελοῦν στοιχεῖα «κλειστοῦ συστήματος», ἀλλὰ πάντοτε ἔχουν ὡς περιεχόμενον αὐτῶν τὴν δεδομένην πραγματικότητα. Ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης εἶναι τὰ δεδομένα.

101. WL, 13 ὑποσημείωσις.

νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὸ ἐσφαλμένον συμπέρασμα ὅτι ὁ Weber καθιστᾷ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης μίαν ἀλλοιωμένην πραγματικότητα. Τὸ ἐπὶ πλέον αὐτὸ βῆμα ἀποτελεῖ ἡ δυνατότης νοηματικῆς σημασιολογήσεως τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, — τὸ *specificum* αὐτὸ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν—, μέσῳ τῆς ὁποίας μετασχηματίζεται ποιοτικῶς τὸ «δεδομένον», χωρὶς νὰ χάνῃ τίποτε ἀπὸ τὴν ἐμπειρικότητά του¹⁰². Ὁ Weber πιστεύει ὅτι τὸ ἰδιάζον γνώρισμα τῆς («σωτερικῆς») καὶ («ἐξωτερικῆς») συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου — πράξεως ἢ παραλείψεως — πρέπει ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὸ γεγονός ὅτι αἱ συναρτήσεις καὶ κανονικότητες αὐτῆς εἶναι κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν «κατανοητὰ ἰ» (*verständlich*) καὶ ἐπίδεικτικὰ σημασιολογήσεως (*deutbar*)¹⁰³. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ «δραστηριότης» (*Handeln*) τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία ἐξειδικευμένη συμπεριφορά, φορτισμένη πάντοτε μὲ κάποιον «δεδο-

102. Ὁ Weber διατυπώνει τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις του εἰς πολυμέτῳπον ἀγῶνα ἐναντίον ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ Rickert, ὁ ὁποῖος περιορίζει τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν πολιτιστικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸ καθαρῶς μεθοδολογικὸν πεδίον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐναντίον τῶν Dilthey καὶ Götzl, οἱ ὁποῖοι ἀξιῶνουν ὄντολογικὴν διαφορὰν μεταξὺ τούτων. Ὁ Weber δέχεται ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν εἶναι λογικαί.

Μὲ τὴν ἀποδοχὴν τῆς «δυνατότητος νοηματικῆς σημασιολογήσεως» τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ὁ Weber διαφοροποιεῖ τὴν θέσιν του ἀπὸ τοῦ Rickert, ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι τὰ ἀντικείμενα τῆς («σωτερικῆς») καὶ («ἐξωτερικῆς») ἐμπειρίας εἶναι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον «δεδομένα», ὁ δὲ ξένος ψυχικὸς βίος εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀπρόσιτος δι' ἡμᾶς καὶ ἀπροσπέλαστος. Ὁ Weber δέχεται ἀντιθέτως ὅτι αἱ ἐνέργειαι καὶ ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων εἶναι προσίται μέσῳ τῆς νοηματικῆς σημασιολογήσεως, διὰ τῆς ὁποίας πραγματοποιεῖται ἐν βῆμα πέραν τῶν δεδομένων καὶ διαφοροποιεῖται τὸ ἀντικείμενον τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Κάτι ἀνάλογον εἶναι ἀδύνατον διὰ τὰ φαινόμενα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἐκτὸς ἐὰν ἐπιχειρηθῇ εἰς τὸν χῶρον τῆς μεταφυσικῆς. Πρὸβλ. WL, σελ. 12 ὑποσ. 1.

103. WL, 428. Ἡ ὑπὸ τοῦ Γρηγορογιάννη ἀπόδοσις τῆς ἐκφράσεως τοῦ Weber «*verständlich deutbar*» μὲ τὴν φράσιν «εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ τρόπον ἐύληπτον» κρίνεται ὑπὸ τοῦ γράφοντος ὡς ἄστοχος καὶ μὴ ἀποδίδουσα τὸ εἰδικὸν νόημα, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶναι φορτισμένα αἱ ἔννοιαι «*verstehen*» καὶ «*deuten*» παρὰ Weber. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὄρου «*Evidenz*» διὰ τοῦ «μαρτυρία». (Ἰδὲ Γρηγορογιάννη μν. ἔργ., τόμ. Β', σ. 12). Γενικῶς ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι μολονότι ἀποτελεῖ ἀδιαμφισβήτητον προσφορὰν ἢ ὑπὸ τοῦ ΕΚΚΕ μετάφρασις τῶν μεθοδολογικῶν «*Δοκιμίων*» τοῦ Weber, ὁ δὲ μεταφραστὴς κατέβαλε προφανῶς ὑψίστας προσπάθειαι, τὸ ἐλληνικὸν κείμενον εἰς ἀρκετὰ σημεῖα εἶναι ἀτυχές. Τοῦτο ὅμως ὀφείλεται εἰς δύο παράγοντας: ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ὕψην τοῦ γερμανικοῦ κειμένου τοῦ Weber, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει μεγάλας δυσχερεῖας κατανοήσεως καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς γερμανοὺς, χαρακτηρισθὲν «*μπλὸν γρανίτου*», ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἐννοιολογικὴν σύγχυσιν, ἢ ὅποια ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ἐλληνικὴν κοινωνιολογικὴν βιβλιογραφίαν. Πρόθεσις τοῦ γράφοντος δὲν εἶναι νὰ μειώσῃ τὸ κῦρος τῆς μεταφράσεως, ἀλλὰ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστην, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα — ὅπως πάντοτε ἐξ ἄλλου — ἡ προσφυγὴ καὶ εἰς τὸ πρωτότυπον. Χάριν δικαιοσύνης πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι γενικῶς ὑφίσταται μεταφραστικὸν πρόβλημα διὰ τὸν Weber, δὲν εἶναι δὲ σπάνιον τὸ φαινόμενον ἀδυναμίας ἀποδόσεως τῶν ὄρων του καὶ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

μένον» ἢ «ἐννοούμενον») ὑποκειμενικὸν νόημα, μέσῳ τοῦ ὁποίου διανοίγεται ὁδὸς προσβάσεως καὶ κατανοήσεως ταύτης. Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη συμπεριφορὰ εἶναι τόσον «προφανῆς» δὲν σημαίνει ὅτι καὶ αἱ ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας προξενεῖ, ἔχουν ὅπωςδῆποτε καὶ ἐμπειρικὴν ἰσχύϊν. Τὸ ὑποκειμενικὸν νόημα δὲν καθίσταται πάντοτε ἀντιληπτόν. Πολλάκις τὰ προφανέστερα καὶ περισσότερον κατανοητὰ κίνητρα δὲν εἶναι καὶ τὰ πράγματι λειτουργήσαντα. Διὰ τοῦτο καὶ προσαπαιτεῖται ἔλεγχος, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεθόδων τοῦ αἰτιοκρατικοῦ καταλογισμοῦ¹⁰⁴.

Τὸ πρόβλημα, ὅμως, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου θέτει τὸν ἐρευνητὴν ἢ πολλαπλότης τῆς πραγματικότητος κατὰ τὴν ἄμεσον βίωσίν της, εἶναι ἡ «ἐκτατικὴ» καὶ «ἐντατικὴ» ἀπεραντοσύνη τῶν μορφῶν καὶ σχέσεων τῶν φαινομένων εἰς τρόπον, ὥστε οὔτε κατὰ πλάτος εἶναι ἐφικτὴ μία πλήρης ἐξέτασις αὐτῶν, οὔτε κατὰ βάθος ἢ ἐνὸς καὶ μόνου ἔστω φαινομένου ἐξαντλητικὴ διερεύνησις¹⁰⁵. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπιβάλλεται ἐν εἶδος μεθοδολογικῆς «ἀσκήσεως»: «Πᾶσα διανοητικὴ γνῶσις τῆς ἀτέρμονος πραγματικότητος, συντελουμένη ἀπὸ τὸ πεπερασμένον ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἐρείδεται ἐπομένως ἐπὶ τῆς σιωπηρῶς προϋποθέσεως, ὅτι ἐκάστοτε μόνον πεπερασμένον τμημα τῆς πραγματικότητος αὐτῆς συνιστᾷ τὸ ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς κατακτῆσεως, καὶ ὅτι μόνον τὸ τμημα τοῦτο εἶναι «οὐσιῶδες» ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἀξιολογώστου»¹⁰⁶.

Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα: βάσει ποίων κριτηρίων ποῖον τμημα τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος διακρίνεται καὶ ἐξαίρεται εἰς γνωστικὸν ἀντικείμενον; Κατὰ ποῖον τρόπον δηλαδὴ τὸ «έτερογενὲς συνεχές» μετασχηματίζεται εἰς «ἐμπειρικὴν πραγματικότητα», ὥστε νὰ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἐπιστημονικὴν διερεύνησίν του; Πῶς διαχωρίζεται τὸ «οὐσιῶδες» καὶ «ἀξιόγνωστον» ἀπὸ τοῦ «τυχαίου» καὶ ἀναξίου λόγου;

Ὁ Weber ἀποκλείει τὴν ἀποψιν ὅτι τὸ «οὐσιῶδες» ἀποτελεῖ ποιότητα τῶν δεδομένων τῆς πραγματικότητος καθ' ἑαυτά. Ἡ διάκρισις δὲν προσφέρεται ἐξ ἀντικειμένου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ποιοτικῶν γνωρισμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὴν φύσιν τῶν ἐξεταζομένων γεγονότων ἢ φαινομένων. Τὸ οὐσιῶδες ἐδῶ δὲν εἶναι κατηγορία ὄντολογικῆ, ἀλλὰ λογικῆ-ἀξιολογικῆ: πρόκειται περὶ

104. WL, 428.

105. WL, 171, 184. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι τὴν ἀπεραντοσύνην καὶ τὸ ἐκτατικῶς καὶ ἐντατικῶς ἀνεξάντλητον τῆς πραγματικότητος δὲν ἀποδίδει ὁ Weber ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ πολιτιστικὸν καθόλου κόσμον, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν «νεκρὰν φύσιν». Σχετικὸν εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ κατακεραματισμοῦ ἐνὸς βράχου ἐξ αἰτίας θεῆλης: πόσα καὶ ποίας μορφῆς θραύσματα προκύπτουν; πρὸς ποῖαν κατεύθυνσιν καὶ τί σχηματισμούς; καὶ διὰ ποῖον λόγον εἰς αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν θραυσμάτων; καὶ ἐδῶ εὕρισκόμεθα ἐνώπιον μιᾶς δυσεξιχνιάστου ἐκτατικῶς καὶ ἐντατικῶς ἀτέρμονος πολλαπλότητος. Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἢ συγκεκριμένη «ἀτομικότης» διεκφεύγει τῶν γνωστικῶν δυνάμεων καὶ ἱκανότητων μας. (WL, 65, 34 ὑποσ. 1, 26 καὶ 134).

106. WL, 171.

μιᾶς ποιότητας, τὴν ὁποίαν προσδιορίζει καὶ ἐπισυνάπτει εἰς τὰ φαινόμενα τὸ γνωστικὸν ἐνδιαφέρον μας, τὸ ὁποῖον πάλιν μὲ τὴν σειρὰν του κατευθύνεται ἀπὸ τὴν πολιτιστικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν προσωπικῶς ἀποδίδομεν εἰς τὰ γεγονότα¹⁰⁷. Ἀφετηρία τοῦ κοινωνιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι ὁ πολιτιστικὸς βίος, δηλαδή τὰ φαινόμενα καὶ γεγονότα τῆς ζωῆς ὑπὸ τὴν πολιτιστικὴν σημασίαν των. Πολιτισμὸς εἶναι «ἐν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀνθρώπου νοηματικὸν καὶ σημασιῶδες ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ἀνευ νοήματος ἀπείρου παγκοσμίου γίγνεσθαι»¹⁰⁸. Ἡ γνῶσις ἐπομένως, τὴν ὁποίαν μᾶς προσφέρουν αἱ πολιτιστικαὶ ἐπιστῆμαι εἶναι ἀποσπασματικὴ, συντελουμένη ὑπὸ ὄρισμένον πρῖσμα: «πᾶσα γνῶσις τῆς πολιτιστικῆς πραγματικότητος εἶναι πάντοτε γνῶσις συντελουμένη ὑπὸ εἰδικᾶς καθωρισμένης πρισματικᾶς ἀπόψεως»¹⁰⁹. Αἱ πρισματικαὶ ἀπόψεις αὗται δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν ἔχει δι' ἡμᾶς ἡ ἐκάστοτε ἀτομικῶς διαμορφουμένη πραγματικότης τῆς ζωῆς εἰς ὄρισμένας ἐπὶ μέρους σχέσεις. Ἡ σημασιολογία πάλιν αὕτη εἶναι μὲν «ὑποκειμενική», οὐχὶ ὅμως καὶ αὐθαίρετος, ἀλλὰ καθορίζεται ἀποφασιστικῶς ἀπὸ τὰς ἀξιολογικὰς ἰδέας, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν ὁποίων θεωροῦμεν ἐκάστοτε τὸν «πολιτισμόν»: «Τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον διαχέουσι αἱ ἀνώταται ἀξιολογικαὶ ἰδέαι, πίπτει ἐκάστοτε ἐπὶ ἐνὸς συνεχῶς μεταβαλλομένου καὶ πεπερασμένου τμήματος τοῦ τεραστίου ἀβυσσαλέου χειμάρρου τῶν συμβάντων, ὁ ὁποῖος κυλίζει περιστρέφων αὐτὰ διὰ μέσου τοῦ χρόνου»¹¹⁰. Ἡ ἀδιάκοπος αὕτη ἐναλλαγὴ τῶν ἀπόψεων, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν ὁποίων ἀποκτᾶ σημασίαν ἢ ἐμπειρικὴν πραγματικότητος, εἶναι ἀνεξάρτητος τῶν ἐδραίων πεποιθήσεων, τὰς ὁποίας ἡμεῖς ἐνδεχομένως ἔχομεν διὰ τὴν ὑπερμπειρικὴν ἰσχὺν τῶν ὑστάτων καὶ ἀνωτάτων ἀξιολογικῶν ἰδεῶν, μὲ τὰς ὁποίας συνδέομεν ἀρρήκτως τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς μας¹¹¹. Ἡ θετικὴ ὅμως ἢ ἀρνητικὴ ἀξιολόγησις δεδομένου πολιτισμοῦ συντελεῖται πάντοτε ἐν συσχετισμῷ καὶ ἀναφορᾷ πρὸς τὰς προσωπικὰς ἀξιολογικὰς ἰδέας μας¹¹².

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι: «ὑπερβατικὴ προϋπόθεσις πάσης πολιτιστικῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι εὐρίσκομεν ἀξιόλογον ἓνα συγκεκριμένον πολιτισμόν ἢ τὸν πολιτισμόν

107. WL, 161. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ γνωστικὸν ἐνδιαφέρον παρὰ Weber δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸ γνωστικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ Habermas («Erkenntnis und Interesse»): Ὁ Weber προσπαθεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐπιστῆμην ἐπὶ μιᾶς «ὑπερβατολογικῆς ὑποκειμενικότητος» (transzendentale Subjektivität): ὁ Habermas ἀντιθέτως ἐξαρτᾷ τὴν γνῶσιν ἀπὸ τὴν «ὑπερβατολογικὴν ἀντικειμενικότητα» τοῦ κοινωνικοῦ.

108. WL, 180.

109. WL, 181.

110. WL, 213 (Γρηγορογιάννη, μν. ἐργ., σελ. 79).

111. WL, 213.

112. Πρβλ. WL, 180/181.

καθόλου, ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα πολιτιστικά ὄντα (Kulturmenschen), προικισμένα μὲ τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν βούλησιν νὰ λαμβάνωμεν συνειδητῶς θέσιν ἔναντι τοῦ κόσμου καὶ νὰ ἀποδίδωμεν εἰς αὐτὸν κάποιο νόημα»¹¹³. Ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ ποῖον θὰ εἶναι τὸ ἐκάστοτε ἀποδιδόμενον νόημα, σημαντικὸν δι' ἡμᾶς παραμένει ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νοήματος αὐτοῦ θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ κρίνωμεν τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς ὡς ἀρνητικῶς ἢ θετικῶς σημαντικά, νὰ ἀποδίδωμεν δηλαδὴ εἰς αὐτὰ πολιτιστικὴν σημασίαν, ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς ὁποίας καὶ μόνον ἐρείδεται καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν. Ἡ γνῶσις λοιπὸν εὐρίσκειται εἰς ἄμεσον ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς ἀξιολογικὰς ἰδέας¹¹⁴. «Ἄν ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἔρευνας δὲν γίνονταν μὲ ἀναφορὰ σὲ συγκεκριμένη ἀξία, θὰ εἴχαμε ἀπλῶς ἓνα ρηχὸ ἐμπειρισμὸν, μιὰ ἀπλὴ «ἀντανάκλαση» τῆς πραγματικότητος»¹¹⁵. Διὰ τῆς ἀναφορᾶς τῶν γεγονότων τῆς πραγματικότητος εἰς τὰς ἀξιολογικὰς ταύτας ἰδέας, τῆς «ἀξιολογικῆς ἀναφορᾶς», ἐπέρχεται καὶ ἡ διάκρισις μεταξὺ οὐσιώδους καὶ ἐπουσιώδους εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστῆμας. «Ἡ κατεύθυνση τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος, πού τὴν καθορίζει ἡ ἀξιολογικὴ ἀναφορὰ, ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, πού τις ξεχωρίζει ἀπὸ τις φυσικὰς ἐπιστῆμες, οἱ ὁποῖες ἔχουν κατεύθυνση, γνωστικὸ ἐνδιαφέρον, νὰ προσδιορίζουν συστηματικὰ γενικοὺς νόμους τῶν φυσικῶν φαινομένων»¹¹⁶. Κατὰ τὸν Weber «χωρὶς τὰς ἀξιολογικὰς ἰδέας τοῦ ἐρευνητοῦ οὔτε κάποια ἀρχὴ ἐπιλογῆς τῆς ὕλης θὰ ἦδύνατο νὰ ὑπάρχη οὔτε καὶ πλήρης νοήματος γνῶσις τοῦ ἀτομικῶς πραγματικοῦ»¹¹⁷. Αἱ ἀξιολογικαὶ πεποιθήσεις τοῦ ἐρευνητοῦ ἀποτελοῦν τοὺς πόλους προσανατολισμοῦ τοῦ γνωστικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας του.

Ἡ πολιτιστικὴ ἐπιστημονικὴ γνῶσις ἐμφανίζεται λοιπὸν ὡς συνδεδεμένη ἀρρήκτως πρὸς ὑποκειμενικὰς προϋποθέσεις, ἐφ' ὅσον ἀναφέρεται μόνον εἰς ἐκείνας τὰς πλευρὰς τῆς πραγματικότητος, εἰς τὰς ὁποίας ἀποδίδομεν ἡμεῖς πολιτιστικὴν σπουδαιότητα καὶ σημασίαν. Δὲν χωρεῖ δὲ καμμία συζήτησις ὅτι αἱ ἀξιολογικαὶ ἰδέαι, βάσει τῶν ὁποίων ἀποδίδεται ἡ σημασία αὐτῆ, εἶναι ὑποκειμενικαί. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι καὶ τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης εἶναι ὑποκειμενικά, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχύουν διὰ τοὺς μὲν καὶ νὰ μὴν ἰσχύουν διὰ τοὺς δέ. Ἡ γνῶσις, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέχουν περὶ τῆς πραγματικότητος αἱ πολιτιστικαὶ ἐπιστῆμαι, εἶναι γνῶσις καθαρῶς ἀτιοκρατικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ

113. WL, 180.

114. WL, 181.

115. Κυπρίου, Μ. Γ., Ἡ ἀξιολογικὴ οὐδετερότητα στὶς κοινωνικὰς ἐπιστῆμες. Περιοδικὸν «Κοινωνικὴ Σκέψη», 1966, σελ. 81.

116. ἔ.δ., σελ. 81.

117. WL, 182.

«διυποκειμενικοῦ»). Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἰσχύη δι' ὅλους, ὅσοι ἐπιθυμοῦν καὶ ἐπιδιώκουν τὴν ἀλήθειαν¹¹⁸. Τὸ μόνον, τὸ ὅποῖον εἶναι ἐπιτρεπτόν καὶ δύναται νὰ παραλλάσῃ εἶναι ὁ β α θ μ ὀ ς, εἰς δὴν τὰ ἐξαγόμενα πορίσματα δύνανται νὰ ἐνδιαφέρουν τὸν ἕνα καὶ νὰ μὴ ἐνδιαφέρουν τὸν ἄλλον¹¹⁹. Ἡ ἰσχύς ὅμως πρέπει νὰ εἶναι («καὶ διὰ τὸν Κινέζον») ἡ αὐτή¹²⁰.

Ἡ ἀξιολογικὴ ἀναφορὰ δὲν ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸ αἴτημα τοῦ Weber δι' ἀξιολογικὴν οὐδετερότητα κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Πρόκειται περὶ δύο ἐντελῶς διαφορετικῶν διαδικασιῶν, αἱ ὅποιαι λαμβάνουν χώραν εἰς τελείως διαφόρους χρονικὰς στιγμὰς τῆς ἐρεύνης. Ἡ ἀξιολογικὴ οὐδετερότης ἀπαιτεῖται, ὡς θὰ ἴδωμεν, κατὰ τὴν ἔρευναν, ὑποχρεοῦσα τὸν ἐρευνητὴν νὰ περιορισθῇ αὐστηρῶς εἰς τὸ ὑπὸ τῆς πραγματικότητος προσφερόμενον ἐμπειρικὸν ὕλικόν, χωρὶς νὰ ἀναμείξῃ προσωπικὰς κρίσεις ἢ πεποιθήσεις. Ἡ ἀξιολογικὴ ἀναφορὰ συντελεῖται πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ ἔρευνα καὶ ἐξυπηρετεῖ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὑπὸ ἔρευναν ἀντικειμένου, τοῦ («ἱστορικοῦ ἀτόμου»), ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Rickert, ὁ ὅποιος καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου σαφῶς ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ Weber. Διὰ τῆς ἀξιολογικῆς ἀναφορᾶς ἐκφράζεται ἡ πίστις ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῆ ἄνευ ἰδεωδῶν, ἀξιῶν, ἰδανικῶν, τὰ ὅποια καὶ τὸν ἀνυψοῦν εἰς προσωπικότητα. Ἐκφράζεται περαιτέρω ἡ ἀντίληψις ὅτι τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον ἀσκεῖ ὅπως ὅποτε αἰσθητὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐπιστήμης, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτῶν. «Ὁ ἄνθρωπος-ἐρευνητὴς ζεῖ μέσα σὲ μιὰ ὀρισμένη κοινωνία, στὴν ὅποια ὑπάρχουν συγκεκριμέναι πολιτιστικῆς ἀξίαι. Οἱ ἀξίαι αὐτῆς ἀποτελοῦν βεβαίως ἐξωεπιστημονικὰ στοιχεῖα, πού προσανατολίζουν τὴν ἐπιστημονικὴν κατεύθυνσιν»¹²¹. Αἱ ἀξίαι αὗται ἀποτελοῦν μιαν πραγματικότητα καὶ ἐκφράζουν τὴν ἀξιολογικὴν συναίνεσιν τῆς κοινωνίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀναπτύσσονται αἱ ἐμπειρικαὶ ἐπιστῆμαι. Ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Γ. Κυπραίου διατυπωθεῖσα ἀντίληψις¹²² ὅτι «μὲ τὴν ἀξιολογικὴν ἀναφορὰ... διαδηλώνεται ὅτι ὁ ἐρευνητὴς παραμένει «ὀλόκληρος ἄνθρωπος, ἀφοῦ ὁ ἴδιος διάλεξε τίς ἀξίαι, οἱ ὁποῖαι τὸν συνέδεσαν μὲ ὀρισμένον χώρον τῆς ἐμπειρικῆς ἐρευνας» εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ παρεξηγήσεις εἰς τὸν ἀναγνώστην. Ὡς ὅμως καὶ ὁ Κυπραῖος ἀναγνωρίζει («ἡ ἀξιολογικὴ ἀναφορὰ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ ἐρευνητὴς ἐπιδοκιμάζει ἢ ἀποδοκιμάζει τὴν ἀξία ἢ ὅποια καθορίζει τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρευνας»¹²³. Ἡ ἀξιολογικὴ ἀναφορὰ ἄλλωστε δὲν εἶναι ἀξιολόγησις, ἀλλὰ θεωρητικὴ σύνδεσις τῶν γεγονότων πρὸς τὰς ἀξίας: εἶναι μιὰ ἀφαίρεσις ἀπὸ

118. WL, 184.

119. WL, 184.

120. WL, 156, 184.

121. Κυπραίου, Μ. Γ., μν. ἐργ., σελ. 81.

122. ἔ.δ., σελ. 81.

123. ἔ.δ., σελ. 81.

τὴν διαδικασίαν συνειδητῶν ἀξιολογήσεων καὶ κατὰ τοῦτο δίοδος πρὸς τὰ ἐμπειρικά γεγονότα. Ὁ ἐρευνητὴς δὲν ὑποχρεοῦται νὰ πιστεύῃ εἰς τὰς ἀξίας, καὶ τὰ ἐμπειρικά δεδομένα δὲν ἀποδεικνύουν τὴν ὑποχρεωτικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν ἰσχύϊν τῶν ἀξιῶν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν πιστεύει ὁ Weber. Ἐδῶ ἀκριβῶς διαφέρει ὁ Weber ἀπὸ τὸν Rickert. Διὰ τὸν Weber ἰσχύει ὅτι «δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς Καῖσαρ, διὰ νὰ κατανοήσῃ τὸν Καίσαρα», ἐνῶ αἱ ἀξίαι καὶ ἡ τοποθέτησις τῶν προβλημάτων ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν στιγμήν. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι πράγματα μεταβλητά, συμμεταβαλλόμενα μὲ τὴν ἐποχὴν των. «Ἡ ἀνορθολογικὴ πραγματικότης τῆς ζωῆς εἶναι ἀνεξάντλητος, ὅπως ἄλλωστε καὶ ἡ χωρητικότης τῆς εἰς συνδεομένας μεταξὺ των σημασίας. Ὡς ἐκ τούτου ἡ συγκεκριμένη διαμόρφωσις τῶν ἀξιολογικῶν σχέσεων παραμένει ρευστή, ὑπὸκειται εἰς ἐναλλαγὰς κατὰ τὸ σκοτεινὸν μέλλον τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ»¹²⁴. Ὁ ἐρευνητὴς ὅμως καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐργασία δὲν παραμένουν «ἀγκιστρωμένοι» εἰς τὰς ἀξιολογικὰς αὐτὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας, αἱ ὁποῖαι τοὺς κατευθύνουν, διότι «κάποτε ἀλλάζει τὸ κλῆμα»: «ἡ σημασία τῶν ἀπόψεων, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιήθησαν ἄνευ στοχασμοῦ, καθίσταται ἀβεβαία, ὁ δρόμος χάνεται εἰς τὸ λυκόφως. Τὸ φῶς τῶν μεγάλων προβλημάτων τοῦ πολιτισμοῦ μετατοπίζεται. Καὶ τότε προετοιμάζεται πάλιν ἡ ἐπιστήμη ν' ἀλλάξῃ τοποθέτησιν καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἐννοιολογικὸν ὄπλισμόν τῆς προκειμένου νὰ προσατενίσῃ τὸν χεῖμαρρον τοῦ γίνεσθαι ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς σκέψεως. Ἀκολουθεῖ ἐκείνους τοὺς ἀστερισμούς, οἱ ὁποῖοι μόνον εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσδώσουν νόημα καὶ κατεύθυνσιν εἰς τὸ ἔργον τῆς»¹²⁵.

Ἡ ἀξιολογικὴ ἀναφορὰ εἶναι ἐν εἶδος εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν: προσδιορίζει τὸ ἐπιστημονικῶς «ἐνδιαφέρον», καθορίζει τὸ γνωστικὸν ἀντικείμενον καὶ ἐν συνεχείᾳ μᾶς ἐγκαταλείπει. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς παύει ὁ οἰοσδήποτε περαιτέρω συσχετισμὸς μὲ ἀξίας καὶ ὁ ἐρευνητὴς ἀποδύεται εἰς τὸν ἀγῶνα διαπιστώσεως τῶν γεγονότων καὶ μόνον αὐτῶν. Ἡ περὶ τῶν ἀξιῶν διαμάχη παραμένει πλέον ὑπόθεσις τῆς πολιτικῆς, διότι ὁ ἐρευνητὴς δὲν δύναται μὲ τὰ μέσα τῆς ἐπιστήμης του ν' ἀποφανθῇ περὶ τοῦ κύρους τῶν ἀξιῶν: «δὲν σοῦ λέγω, ὅτι ἔχεις δίκαιον ἢ ἔχεις ἄδικον· περὶ αὐτοῦ δὲν δύναμαι νὰ ἀποφανθῶ μὲ τὰ μέσα τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης. Τοῦτο μόνον εἶμαι εἰς θέσιν νὰ σοῦ εἶπω: αὐταὶ εἶναι ἡ πραγματικότητες, γεγονότα»¹²⁶. Σκοπὸς τῆς ἐμπειρικῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης εἶναι νὰ προσφέρῃ καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐννοιαν γινώσκιν τῆς πραγματικότητος. Ἡ κοινωνιολογία δὲν εἶναι ἐπιστήμη, ἡ ὁποία μᾶς διδάσκει τὸ δέον, ἀλλ' ὁδὸς κατανοήσεως τοῦ εἶναι. Τὴν ἀντικειμενικὴν πληροφορήσιν περὶ τοῦ εἶναι ἐπιτυγχάνει ὁ

124. WL, 213 (Γρηγορογιάννη, σελ. 78/79).

125. WL, 214.

126. SuS, σελ. 482.

μὲν ἐρευνητῆς διὰ τῆς ἀσκήσεως ἀξιολογικῆς οὐδετερότητος κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐρεύνης, ἡ δὲ ἐπιστῆμη διὰ τῆς τεχνολογικῆς ἀναλύσεως τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος.

Τὸ αἴτημα τῆς ἀξιολογικῆς οὐδετερότητος¹²⁷, τὸ ὁ-

127. Αἱ ἔννοιαι «ἀξιολογικῆς οὐδετερότητος» καὶ «ἀξιολογικῆς ἀναφοράς» εἶναι κεντρικαὶ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψεως τοῦ Weber. Ἐκ τῆς ἀναριθμήτου σχετικῆς βιβλιογραφίας ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἐκλεκτικῶς:

Albert, Hans/Topitsch E. (Hsgb): Werturteilsstreit. Darmstadt (WBG) 1971.

Dawe, Alan: The relevance of values. Im: Sahay (ed): Max Weber and Modern Sociology. London 1971, σελ. 37-66.

Diskussion zum Thema: Wertfreiheit und Objektivität. Ἐν τῷ τόμῳ «Max Weber und die Soziologie heute», σελ. 65-98 (ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὁμοτίλου διαλέξεως τοῦ Parsons εἰς τὸ Συνέδριον τῶν γερμανῶν κοινωνιολόγων).

Falk, Werner, Das Werturteil. Eine logische Grundfrage der Wirtschaftswissenschaft. Dissertation, Heidelberg 1929.

Ferber, Christian von: Der Werturteilsstreit 1909-1959. Versuch einer wissenschaftsgeschichtlichen Interpretation. Ἐν: KZSS 11/1959, σελ. 21-37.

Habermas, Jürgen: Zur Logik der Sozialwissenschaften. In: Philosophische Rundschau. Beiheft 5/1967. Tübingen, Mohr.

Henrich, Dieter, Die Einheit der Wissenschaftslehre Max Webers. Tübingen, Mohr, 1952.

Junker, Detlef, Über die Legitimität von Werturteilen in den Sozialwissenschaften und der Geschichtswissenschaft. In: Historische Zeitschrift, 211/1970, σελ. 1-33.

König, René: Einige Überlegungen zur Frage der «Werturteilsfreiheit» bei Max Weber. In KZSS 16/1964, σελ. 1-29.

Κυπρίου, Μ. Ἡ ἀξιολογικῆς οὐδετερότητα στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες. Ἐν: «Κοινωνιολογικὴ Σκέψη», 1966, σελ. 71-99 καὶ 276-305.

Lenk, Kurt: Das Werturteilsproblem bei Max Weber. In: Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft 120/1964, σελ. 56-64.

Parsons, Talcott. Wertgebundenheit und Objektivität in den Sozialwissenschaften. Eine Interpretation der Beiträge Max Webers. In: Max Weber und die Soziologie heute, σελ. 39-64.

Simey, T. S., Weber's Sociological Theory of value: An Appraisal in Mid-Century. In: The Sociological Review. N.S. 13/1965, σελ. 45-64.

Spranger, Eduard: Der Sinn der Voraussetzungslosigkeit in den Geisteswissenschaften. Darmstadt 1963.

Schluchter, Wolfgang: Wertfreiheit und Verantwortungsethik. Zum Verhältnis von Wissenschaft und Politik bei Max Weber, Tübingen 1971.

Stammer, Otto, Max Weber und die Soziologie heute. Verhandlungen des 15. Deutschen Soziologentages. Tübingen, Mohr, 1965.

Stenius, Erik, Definition Concept «Value-judgement». In: Theoria. A Swedish Journal of Philosophy and Psychology. 21/1955, σελ. 131-146.

Weippert, Georg: Von Werturteilsstreit zur politischer Theorie. In: Weltwirtschaftliches Archiv, 40/139, σελ. 1-300.

ποῖον διὰ πρώτην φοράν τὸ 1904 διετύπωσεν ὁ Weber εἰς τὸ δοκίμιόν του περὶ τῆς «ἀντικειμενικότητος» τῆς κοινωνικοεπιστημονικῆς καὶ κοινωνιοπολιτικῆς γνώσεως¹²⁸, ὑπῆρξεν ἀφορμὴ ἐπιστημονικῶν συζητήσεων, παρεξηγήσεων καὶ διαφωνιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξακολουθοῦν μέχρι καὶ σήμερον νὰ ταλαιπωροῦν τοὺς θεωρητικούς τῆς ἐπιστήμης. Συχνάκις γίνεται λόγος περὶ μιᾶς «ἀρχῆς τῆς ἀξιολογικῆς οὐδετερότητος», ἡ ὁποία ἀποδίδεται εἰς τὸν Weber, μολονότι ὁ Weber τὸ αἰτήμα αὐτὸ οὐδέποτε τὸ διετύπωσεν ὡς «ἀρχήν» (Prinzip). Τούναντίον μάλιστα εἰς τὸ προαναφερθὲν δοκίμιον θεωρεῖ χαρακτηριστικῶς ὡς «ἀφέλειαν, τὸ ὅτι, ἐνίοτε καὶ ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων τοῦ κλάδου ἀκόμη, πιστεύεται ὅτι αὐτὸ πού κυρίως προέχει διὰ τὴν πρακτικὴν κοινωνικὴν ἐπιστήμην εἶναι ἡ διατύπωσις μιᾶς 'ἀρχῆς' καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ ἐπιστημονικὴ ἰσχυροποίησις τοῦ κύρους της»¹²⁹.

Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ μιᾶς μεθοδολογικῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ περὶ τοῦ αἰτήματος τοῦ σαφοῦς καθορισμοῦ τοῦ ρόλου τῶν ἀξιών εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας. Καὶ περὶ τοῦ ὅτι ὁ ρόλος αὐτῶν εἶναι κεντρικὸς καὶ σπουδαῖος δὲν χρειάζεται νὰ παλιλλογήσωμεν, παραπέμποντες εἰς ὅσα προηγουμένως ἐν σχέσει μὲ τὴν «ἀξιολογικὴν ἀναφορὰν» ἔχομεν ἀναπτύξει. Ὅταν ὅμως γίνεται λόγος περὶ «ἀξιολογικῆς οὐδετερότητος», τότε οὐσιαστικῶς δὲν συζητοῦνται αἱ ἀξίαι ἢ αἱ ἀξιολογικαὶ τοποθετήσεις καὶ πεποιθήσεις: τὸ κεντρικὸν πρόβλημα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀποτελοῦν αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις, αἱ πρακτικαὶ ἀξιολογήσεις. Τὸ ἀξιολογικὸν πρόβλημα μεταφράζεται ὡς τὸ πρόβλημα τῶν δεοντολογικῶν ἢ τῶν κανονιστικῶν προτάσεων ἐν τῇ Κοινωνιολογίᾳ¹³⁰. Πρόκειται, κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Weber, «περὶ τοῦ τετριμμένου καὶ κοινοτύπου αἰτήματος, ὅτι ὁ ἐρευνητὴς καὶ ἀφηγητὴς ὀφείλει νὰ διαστέλλῃ καὶ διακρίνῃ ἀπολύτως μεταξὺ τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα διαπιστώνει ἐμπειρικῶς... καὶ τῆς πρακτικῶς ἀξιολογούσης, δηλ. τὰ γεγονότα ταῦτα ὡς εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα κρινούσης καὶ χαρακτηριζούσης, καί, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ,

128. Weber, Max: Die «Objektivität» sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. In: Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 19/1904, σελ. 22-87 (WL, 146 ἐξῆς).

129. WL, 153.

130. Καὶ ὁ Albert εἶναι τῆς γνώμης ὅτι «αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις εἶναι ὄρισμένου εἴδους ἐκφράσεις τῆς γλώσσης μας, τὸ δὲ ἀξιολογικὸν πρόβλημα συνίσταται ἀπλούστατα εἰς τὸ πρόβλημα, κατὰ πόσον αἱ ἐκφράσεις αὗται ἀνήκουν ἢ ὄχι εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἐπιστήμης» καὶ μάλιστα κατὰ πόσον ἀνήκουν εἰς ἐκεῖνο τὸ σύνολον τῶν ἐκφράσεων, «αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἀντικειμένου τῶν ἐπιστημῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν». Albert, Hans: Werturteil und Wertbasis. Das Werturteilsproblem im Lichte der logischen Analyse. In: Τοῦ Αὐτοῦ: Marktsoziologie und Entscheidungslogik. Ökonomische Probleme in soziologischer Perspektive, Neuwied am Rhein und Berlin. Luchterhand, 1967, σελ. 44 (Soziologische Texte 36).

«ἀξιολογικῶς κρινούσης» τοποθετήσεώς του, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ δύο ἑτερογενῶν προβλημάτων»¹³¹.

Ὁ Weber θεωρεῖ ὡς ὕψιστον ἐπιστημονικὸν καθήκον παντὸς ἐρευνητοῦ τὸ ἀνὰ καθιστᾶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πρὸς τὸν ἀναγνώστην (καὶ — ἄς τὸ ἐπαναλάβωμεν — πρὸ παντὸς πρὸς τὸν ἑαυτὸν του!) σαφές, ὅτι καὶ π ο ὕ παύει νὰ ὀμιλῇ ὁ διανοούμενος ἐρευνητῆς καὶ ἀρχίζει νὰ ἐκφράζεται ὁ βουλόμενος ἄνθρωπος... Ἡ διαρκὴς ἀνάμιξις ἐπιστημονικῆς διαπραγματεύσεως τῶν γεγονότων καὶ ἀξιολογούντων συλλογισμῶν ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς πλέον διαδεδομένας ἀκόμη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς πλέον ἐπιβλαβεῖς ιδιότητας ἐργασιῶν τῆς εἰδικότητός μας»¹³². Ἐναντίον αὐτῆς τῆς συγχύσεως στρέφονται αἱ παρατηρήσεις τοῦ Weber, ὁ ὁποῖος βλέπει τὸν πυρῆνα τοῦ ἀξιολογικοῦ προβλήματος εἰς τὴν διάκρισιν μεταξὺ ἐμπειρικῶν καὶ δεοντολογικῶν ἢ κανονιστικῶν προτάσεων. Τὸ αἴτημα τῆς διακρίσεως μεταξὺ ἐμπειρικῶν καὶ κανονιστικῶν προτάσεων συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν περὶ ἀποστολῆς τῆς ἐπιστήμης ἀντίληψιν τοῦ Weber. Κατὰ τὴν γνώμην του «ἀποστολὴ μιᾶς ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι ποτὲ νὰ προβάλλῃ δεσμευτικούς κανόνες καὶ ιδεώδη, ὥστε ἐξ αὐτῶν νὰ ἐξάγονται συνταγαὶ διὰ τὴν πρᾶξιν»¹³³. Ἡ ἀδυναμία διατυπώσεως ἐπιστημονικῶς θεμελιωμένων ἀξιολογικῶν κρίσεων καὶ πρακτικῶν συνταγῶν συνδέεται ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὴν φύσιν τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰ ὅρια ἐλέχθη ἤδη προηγουμένως, ὅτι ἡ ἐπιστῆμη παρέχει πάντοτε ἀποσπασματικὴν περὶ τῆς πραγματικότητος γνώσιν: διαπιστώνει τὰς ἀντικειμενικῶς ἰσχυρούσας σχέσεις αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος, οὐδέποτε ὅμως προσφέρει γνώσιν τοῦ ὅλου. Τὰ κριτήρια καὶ αἱ ιδιότητες, βάσει τῶν ὁποίων πραγματοποιεῖται ἡ ἀξιολογικὴ ἀναφορὰ δὲν καλύπτουν σύνολον τὴν πραγματικότητα, οὔτε ἐρμηνεύουν αὐτὴν καθολικῶς. Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἀξιολογικὰς κρίσεις ὁ Weber πιστεύει ὅτι ἀνάγονται καθαρῶς εἰς τὴν σφαῖρα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὸν νὰ συμφωνοῦν μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ «ὑποδείξεις» τῆς ἐπιστήμης δὲν συμφωνοῦν πάντοτε καὶ εἶναι πολλαπλᾶ καὶ πολυδιάστατοι, ὥστε νὰ μὴ ἀποφεύγεται ἡ ἐκλογὴ.

Βεβαίως ἡ διάκρισις μεταξὺ γεγονότων καὶ ἀξιολογικῶν κρίσεων δὲν εἶναι τόσον ἀπλῆ: ἀπ' ἐναντίας μάλιστα ὁ Weber τὴν εὕρισκει ὡς «δύσκολον» καὶ ὁμολογεῖ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος πολλάκις συλλαμβάνει τὸν ἑαυτὸν του παραβάτην. Ἀλλὰ δὲν δέχεται καμμίαν ὑποχώρησιν καὶ κανένα συμβιβασμὸν ἐπ' αὐτοῦ. Μήπως ἄλλωστε τὸ ἴδιον δὲν συμβαίνει καὶ μὲ τὰ προστάγματα τῆς

131. Weber, Max: Der Sinn der «Wertfreiheit» der soziologischen und ökonomischen Wissenschaft. In: Methodologische Schriften (Studienausgabe) Frankfurt/M., Fischer, 1968, σελ. 239/240.

132. WL, 157.

133. WL, 149 (Γρηγορογιάννη, σελ. 16).

ἠθικῆς; Τὸ δυσχερὲς τῆς ἐκπληρώσεώς των δὲν συνεπάγεται ἐν τούτοις καὶ τὸ αἴτημα περὶ καταργήσεώς των!¹³⁴.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φυσικὰ δὲν προκύπτει ἡ ἀρχὴ τοῦ παντελοῦς καὶ ὁλοκληρωτικοῦ ἐξοβελισμοῦ τῶν ἀξιολογικῶν προτάσεων ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ προχωρήσῃ εἰς μίαν κριτικὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν, καὶ αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὁ Weber ὡς τὴν μόνην δυνατότητα ἀντικειμενικῆς διαπραγματεύσεώς των¹³⁵.

Ἡ ἀπάντησις κατὰ ταῦτα εἰς τὸ ἐρώτημα: «ποία εἶναι ἡ θέσις καὶ ὁ ρόλος τῶν ἀξιών καὶ ἀξιολογικῶν κρίσεων εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας;» δύναται νὰ διατυπωθῇ ὡς ἀκολούθως:

1. Αἱ ἀξίαι καὶ αἱ πρακτικαὶ ἀξιολογήσεις ἐπιδρῶν ἀποφασιστικῶς καὶ μετέχουν οὐσιαστικῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ γνωστικοῦ ἀντικειμένου καὶ τὴν καθόλου προβληματολογίαν (ἀξιολογικὴ ἀναφορά).
2. Αἱ ἀξίαι καὶ αἱ πρακτικαὶ ἀξιολογήσεις ἀποτελοῦν ἐμπειρικῶς προσφερομένας πραγματικότητας, καὶ ὡς τοιαῦται δύνανται νὰ διαπιστωθοῦν, νὰ περιγραφοῦν καὶ νὰ ἐρμηνευθοῦν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης.
3. Αἱ ἀξίαι καὶ αἱ πρακτικαὶ ἀξιολογήσεις δύνανται — καὶ ὀφείλουσιν — νὰ καταστοῦν ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς κριτικῆς.

Εἰς τὰς ἀνωτέρω τρεῖς περιπτώσεις προστίθεται καὶ μία τετάρτη, ἡ ὁποία προκύπτει ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἔργου, τῆς ἀποστολῆς καὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης: εἶναι ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν αἱ ἀξίαι καὶ ἀξιολογικαὶ κρίσεις καθίστανται ἀντικείμενον ἐμπειρικῆς διαπραγματεύσεως ὑπὸ τὸ σχῆμα «σκοπός-μέσα». Κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν μέσων ὡς προσφόρων ἢ μὴ πρὸς ἐπίτευξιν τεθέντος σκοποῦ ἀποφαίνεται ὁ ἐρευνητῆς κατ' ἀνάγκην ἀξιολογικῶς, ὡς λ.χ. ὁ ἴδιος ὁ Weber ἀνωτέρω, ὅτε ἐστρέφετο κατὰ τῆς συγχύσεως περιγραφικῶν καὶ δεοντολογικῶν προτάσεων.

Μὲ τὴν τετάρτην αὐτὴν περίπτωσιν εἰσερχόμεθα εἰς τὸ κεντρικὸν ἐρώτημα τῆς ἐπιστημολογίας καὶ μεθοδολογίας τοῦ Weber: τί δύναται νὰ προσφέρῃ ἡ ἐπιστήμη; Τί σημαίνει καὶ εἰς τί ἀποβλέπει μία ἐπιστημονικὴ κριτικὴ τῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων;

α. Τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ μᾶς προσφέρῃ ἡ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη εἶναι ἡ πληροφορία περὶ τῆς καταλληλότητος καὶ πρ ο σ φ ο ρ ό τ η τ ο ς τ ὶ ν μ έ σ ω ν, με τὴν βοήθειαν τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ἐπιδιώξωμεν κάποιον σκοπόν. «Πᾶς διαλογισμός», λέγει ὁ Weber, «ἀφορῶν εἰς τὰ ἔσχατα στοιχεῖα μιᾶς πλήρους νοήματος ἀνθρωπίνης δράσεως, συνδέεται ἀμέσως μετὰς κατηγορίας «σκοπός» καὶ «μέσον». Ἐπιθυμοῦμεν κάτι συγκεκριμένον

134. Weber Max, Der Sinn..., σελ. 237.

135. WL, 149 ἐξ.

εἶτε «χάριν τῆς ἀξίας του», εἶτε ὡς μέσον πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον θέλομεν τελικῶς. Εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον προσιτὸν τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς καταλληλότητος τῶν μέσων πρὸς ἐπίτευξιν δεδομένων σκοπῶν»¹³⁶.

β. Τὸ δεύτερον, τὸ ὁποῖον ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ προσφέρῃ, εἶναι ἡ πληροφορία περὶ τοῦ ἐφικτοῦ ἢ μὴ τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν, ἐν συναρτήσει πρὸς τὰ διαθέσιμα μέσα. Μετὰ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα «ποῖα μέσα εἶναι κατάλληλα ἢ ἀκατάλληλα πρὸς πραγματοποίησιν ὠρισμένου σκοποῦ», ὁ ἐρευνητὴς καθίσταται ἱκανὸς νὰ σταθμίσῃ τὰς πιθανότητας ἐπιτυχίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πράγματι διαθεσίμων μέσων. Περαιτέρω καὶ πάντοτε «βάσει τῆς ἐκάστοτε ὑφισταμένης ἱστορικῆς καταστάσεως» δυνάμεθα «νὰ κρίνωμεν ἐμμέσως τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν ὡς πρακτικῶς λογικὸν ἢ ἀντιθέτως παράλογον ἐν σχέσει πρὸς δεδομένας συνθήκας»¹³⁷.

γ. Εἶναι ὅμως φανερὸν ὅτι ἡ πραγματικότης δὲν εἶναι τόσον ἀπλῆ καὶ μονοδιάστατος, ὅσον πιθανῶς θὰ ἐπεθυμούσαμεν, καὶ ὡς ἐκ τούτου πᾶσα δρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐπιφέρει μόνον τὰ ἐπιδιωκόμενα καὶ ποθούμενα ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἐντασσομένη εἰς εὐρύτερον πλέγμα συνεπάγεται καὶ ἀνεπιθυμητούς παρενεργείας. Ἡ χρῆσις τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐπίτευξιν τεθειμένου σκοποῦ μέσων, συνεπεία τῆς συναφείας ὀλότητος παντὸς συμβαίνοντος, ἔχει καὶ συνεπείας πέραν τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, τὰς ὁποίας εἴμεθα ἐπιστημονικῶς εἰς θέσιν νὰ προκαθορίσωμεν, πάντοτε βεβαίως ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν ἐκάστοτε γνώσεών μας. «Ὡστε ἡ τρίτη συμβολὴ τῆς ἐπιστήμης συνίσταται εἰς τὴν πληροφορίαν περὶ τοῦ κοινωνικοῦ κόστου τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. «Προσφερόμεν οὕτω, εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δρᾷ, τὴν δυνατότητα νὰ σταθμίσῃ ἀντιστοίχως τὰς ἠθελημένας καὶ τὰς μὴ ἠθελημένας συνεπείας τῆς δράσεώς του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τοῦ παρέχομεν μίαν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα: «τί στοιχίζει» ἡ ἐπίτευξις τοῦ ἠθελημένου σκοποῦ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς πιθανῆς ζημίας εἰς βάρους ἀλλων ἀξιῶν»¹³⁸. Ἡ προσφορὰ αὕτη εἶναι ὑψίστης σημασίας διὰ τὸν πράττοντα, καθ' ὅσον ἀποτελεῖ *conditio sine qua non* καὶ διὰ πᾶσαν ὑπεύθυνον πράξιν. Θέτει τὸν δρῶντα ἐνώπιον τῶν εὐθυνῶν του καὶ θεμελιώνει τὴν ἠθικὴν ἐπὶ τῆς ὑπευθύνου ἀποφάσεως. Κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Weber ἡ προσφορὰ αὕτη εἶναι «μία ἀπὸ τὰς πλέον θεμελιώδεις λειτουργίας τῆς τεχνικῆς κριτικῆς»¹³⁹, συγχρόνως ὅμως καὶ τὸ ἀνώτατον ὄριον διεισδύσεως τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιστή-

136. WL, 149. (Γρηγορογιάννη, σελ. 16).

137. WL, 149. (Γρηγορογιάννη, σελ. 16).

138. WL, 149/150 (Γρηγορογιάννη, σελ. 16).

139. WL, 150 (Γρηγορογιάννη, σελ. 17).

μης εἰς τὸν ἀξιολογικὸν χῶρον. Ἡ ἀπόφασις εἶναι πλέον προσωπικὴ ὑπόθεσις τοῦ πράττοντος. Ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ θεμελιώσῃ ἐμπειρικῶς τὴν ἐκλογὴν, οὔτε νὰ προσφέρῃ ἐπιστημονικὰς συνταγὰς. Ὁ πρᾶττων «σταθμίζει καὶ ἐπιλέγει κατὰ συνειδήσιν μεταξύ τῶν ἀξιῶν, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται, συμφώνως πρὸς τὴν προσωπικὴν του κοσμοθεωρίαν»¹⁴⁰.

δ. Τέλος ἡ ἐπιστήμη προσφέρει καὶ μίαν τετάρτην βοήθειαν: «τὴ γινώσκον τῆς σημασίας αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον θέλει» ὁ πρᾶττων¹⁴¹. Δυνάμεθα μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἐπιστήμης νὰ καταστήσωμεν συνειδητὰς τὰς «ιδέας», αἱ ὁποῖαι πράγματι ἀποτελοῦν ἢ δύνανται ν' ἀποτελέσουν τὸ ἀξιολογικὸν ὑπόβαθρον τοῦ συγκεκριμένου ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. «Διότι οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι εἷς ἀπὸ τοὺς οὐσιωδεστέρους στόχους πάσης ἐπιστήμης τοῦ πολιτιστικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ διευκολύνῃ τὴν κατανόησιν τῶν ιδεῶν, διὰ τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι ἠγωνίσθησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀγωνίζωνται, εἴτε εἰς τὴν πραγματικότητα εἴτε κατ' ἐπίφασιν»¹⁴².

Ἡ κριτικὴ ἀνάλυσις τῶν ιδεωδῶν δὲν ὑποβοηθεῖ μόνον εἰς τὴν συνειδητοποίησιν τῆς ἀξιολογικῆς βάσεως τῶν στόχων μας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ιδεωδῶν, «συμφώνως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἀπουσίας ἐσωτερικῆς ἀντιφάσεως τοῦ ἐπιδιωκομένου»¹⁴³. Ἡ κριτικὴ αὕτη ἀνάλυσις ὑποβοηθεῖ δηλονότι τὸν πρᾶττοντα ν' ἀποκτήσῃ μίαν αὐτοσυνειδησίαν ἐν ἀναφορᾷ τόσον πρὸς τὰ ἔσχατα ἐκεῖνα ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὸ θεμέλιον τῆς θελήσεώς του, ὅσον καὶ πρὸς τὰ ἔσχατα ἀξιολογικὰ μέτρα καὶ σταθμά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀφορμᾶται ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀφορμᾶται, διὰ νὰ εἶναι συνεπής. Κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ Weber «αὐτὴ ἡ ἀναγωγὴ εἰς τὴν συνειδησιν τῶν ἐσχάτων μέτρων καὶ σταθμῶν, τὰ ὁποῖα λειτουργοῦν εἰς τὰς συγκεκριμένας ἀξιολογικὰς κρίσεις, εἶναι χωρὶς ἄλλο ὅ,τι τελικῶς εἶναι δυνατὸν νὰ προσφέρῃ ἢ κριτικὴ, χωρὶς νὰ παρασυρθῇ εἰς τὴν σφαῖραν μιᾶς ἀφρημένης θεωρήσεως»¹⁴⁴.

Ὁ Weber συνοψίζει τὰς ἀπόψεις του εἰς τὴν θέσιν ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ διδάξῃ τὸν οἰονδήποτε «τί ὀφείλει νὰ πράξῃ, ἀλλὰ τί μόνον δύναται νὰ πράξῃ καὶ — ὑπὸ ὀρισμένας περιστάσεις — τί θέλει»¹⁴⁵.

Γενικῶς ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὸν Weber ἀποφαίνεται περὶ τοῦ τρόπου ὑπάρξεως τοῦ ὄντος, ἐνῶ ἀξιολογικὰς κρίσεις περὶ αὐτοῦ διατυπώνει ἡ πολιτικὴ. Ἡ ἐπιστήμη περιγράφουσα τὰ φαινόμενα δὲν δύναται νὰ ἐπιβάλλῃ κανόν-

140. ἔ.ἀ.

141. ἔ.ἀ.

142. ἔ.ἀ.

143. WL, 151 (Γρηγορογιάννη, σελ. 18).

144. ἔ.ἀ.

145. ἔ.ἀ.

νας καὶ νόμους τοῦ πράττειν, ἐνῶ ἡ πολιτικὴ τελικῶς ἀποβαίνει ἐν εἶδος ἡθι-
κολογίας. Ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ μῆτε προφητεῖαν, μῆτε κα-
θολικὴν τοῦ ἐπιστητοῦ θεώρησιν, ἀφήνει δὲ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πλήρη αὐ-
τοῦ ἐλευθερίαν ν' ἀποφασίζῃ μόνος καὶ ἀνεξάρτητος διὰ τὸν ἑαυτόν του. Δὲν
εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ υἰοθετήσωμεν τὰς μεσαιωνικὰς ἀντιλήψεις περὶ τῆς
ἐπιστήμης, ὡς τῆς «ὁδοῦ πρὸς τὸ ὄντως ὄν», πρὸς «τὴν ἀληθῆ τέχνην», «τὴν
ἀληθῆ φύσιν», «τὴν ἀληθῆ εὐτυχίαν»¹⁴⁶. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ
μᾶς ὀδηγήσῃ πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, πρὸ πάντων δὲν μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν
Ἄληθειαν καὶ εἰς τὸν Θεόν, ὡς παλαιότερον ἐπιστεύθη: αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου δὲν
εἶναι καθάπερ αἱ ὁδοὶ ἡμῶν καὶ αἱ βουλαὶ τοῦ Κυρίου εἶναι διάφοροι τῶν βου-
λῶν ἡμῶν¹⁴⁷. Διότι πράγματι, ποῖος — ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μικρὰ παιδιὰ — πιστεύει
σήμερον σοβαρῶς ὅτι τὰ πορίσματα τῆς Ἀστρονομίας, τῆς Βιολογίας, τῆς
Φυσικῆς ἢ τῆς Χημείας δύνανται νὰ ἀποκαλύψουν τὸ νόημα τοῦ κόσμου ἢ
ἔστω τὸν τρόπον καὶ τὴν ὁδὸν πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ προσπέλασιν τοῦ νοήματος
αὐτοῦ¹⁴⁸; Τελικῶς ἔχει δίκαιον ὁ Tolstoi ὅταν ἀποφαίνεται, ὅτι ἡ ἐπιστήμη
στερεῖται νοήματος, καθ' ὅσον δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ
κεντρικώτερον ἐρώτημα τοῦ ἀνθρώπου: «Τί ὀφείλω νὰ πράξω; Πῶς πρέπει
νὰ ζῶ;»¹⁴⁹. Ὁ ἱστορικός, ὁ κοινωνιολόγος, ὁ οἰκονομολόγος εἶναι ὑποχρεω-
μένοι ν' ἀποφεύγουν ἐπομένως τὰς ἠθικὰς καὶ ἀξιολογικὰς κρίσεις καὶ τοπο-
θετήσεις. Δὲν δύνανται ὡς ἐπιστήμονες νὰ προσθέτουν τὰς φωνὰς των μῆτε εἰς
τοὺς ἀλλαλαγμοὺς τοῦ «ῶσαννά» μῆτε εἰς τὰς ἱερεμιάδας καὶ καταδικὰς
τῶν στερεοτύπων. Σκοπὸς τοῦ ἐπιστήμονος εἶναι ἡ καθαρὰ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία
δὲν δύναται νὰ μᾶς προσφέρῃ ἀντικειμενικὴν καὶ ἐπιστημονικῶς θεμελιωμένην
γνώμην περὶ τῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας ἐνὸς πράγματος, μιᾶς θεωρίας, μιᾶς ἰδεο-
λογίας. Μόνον ὁ αὐστηρῶς ἐγκρατῆς καὶ ἀντικειμενικὸς ἐπιστήμων εἶναι ἀξίος
τοῦ ὀνόματός του. «Persönlichkeit» auf wissenschaftlichen Gebiet hat nur
der, der rein der Sache dient»¹⁵⁰. Τελικῶς, ἡ ἔλη εὐθύνη τῆς
ἀποφάσεως μετατοπίζεται καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων ὤμων τοῦ ἀβοηθήτου
καὶ αὐτονόμου ἀτόμου, τὸ ὁποῖον πάντοτε θὰ ἀμφιταλαντεύεται μέσα εἰς τὴν
πόλωσιν, ἰδίᾳ ἂν πρόκειται ν' ἀποφασίσῃ ἐπὶ θεμάτων ἠθικῆς.

Ἀκόμη καὶ εἰς ἐκείνας τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἐπιστήμη
θὰ μᾶς παρεῖχεν ἀρνητικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ ἐφικτοῦ τῶν ἐπιδιωκομέ-
νων καὶ πραγματοποιησίμου τοῦ στόχου μας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πεισθῇ ὁ
πράττων ν' ἀποτρέψῃ ἢ ἀναβάλλῃ τὴν ἀπόφασίν του, δοθέντος ὅτι εἰς τὰ θέμα-

146. WL, 598.

147. WL, 597.

148. WL, 599.

149. WL, 598.

150. WL, 591.

τα τῆς ἠθικῆς δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὸν νὰ κατατείνῃ κανεὶς πάντοτε πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν, οὔτε νὰ ἔχῃ ὡς ὕψιστον γνώμονα τῆς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς του τὸν ὠφελιμισμὸν καὶ τὴν χρησιμοθηρίαν. Ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὴν ὑποθετικὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ ἐπιστήμη δὲν θέτει τὸν πράττοντα ἐνώπιον περισσοτέρων ἐναλλακτικῶν λύσεων, ἀλλὰ σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς τοῦ ὑποδεικνύει τὰ μέσα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μόνον εἶναι πρόσφορα διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιθυμητοῦ σκοποῦ, δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναμένωμεν μίαν ὑποχρεωτικὴν συμμόρφωσιν. Ἡ ἠθικὴ συνειδήσις τοῦ πράττοντος εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ χαρακτηρίσῃ τὰ μέσα αὐτὰ ὡς ἠθικῶς ἀνεπίτρεπτα. Τὸ ἠθικὸν ἄτομον δὲν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ δι' ἑαυτὸ τὴν δικαιολογίαν τοῦ ἱεροεξεταστοῦ: «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα» ὅ,τι γίνεται, γίνεται πρὸς μείζονα δόξαν τῆς ἐκκλησίας». Ὁ ἄνθρωπος τίθεται ἐνώπιον τῆς ἀντινομίας: ἠθικὴ τοῦ φρονήματος — ἠθικὴ τῆς εὐθύνης¹⁵¹. Ὁ Weber ἀναλύει τὴν ἀντινομίαν αὐτὴ ὡς ἐξῆς: ἢ θὰ ὑποσχεθῶμεν ἀπόλυτον πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον, ὅ,τι καὶ ἂν συμβῇ — ἢ θὰ προσπαθῶμεν νὰ μεταβάλλωμεν τὸν κόσμον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας μας, ὁπότε θὰ πρέπει πάντοτε νὰ ἐλέγχωμεν τὰς συνεπειὰς τῶν πράξεών μας εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ φθάσωμεν εἰς ἀποτελέσματα ἀντίθετα τῶν ὅσων ἐπιδιώκομεν¹⁵².

Ἐνώπιον τοιούτων ἀντινομιῶν τοποθετεῖται πάντοτε ὁ πράττων, ἔστω καὶ ἂν δὲν διατυπώσῃ ἀξιολογικὰς κρίσεις ἢ ἀποφάσεις. Ὁ πολιτικὸς, ὁ ὁποῖος θὰ ὑποσχεθῇ εἰς τὸν λαὸν ὅτι θὰ ἐφαρμόσῃ δικαιοσύνην, θὰ εὐρεθῇ πρὸ τοῦ ἐρωτήματος: τί εἶναι δικαιοσύνη; Εἶναι ὁ ἴσος καὶ ἀδιάκριτος καταμερισμὸς τῶν ἀγαθῶν πρὸς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀθρώπους ἢ ἡ κατ'

151. WL, 505 ἐξ.

152. Κατὰ τὴν ἄψιν τοῦ Weber ἡ ἠθικὴ τοῦ φρονήματος εὐρίσκει τὴν ὕψιστην ἔκφρασίν της εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν τοῦ Κυρίου. Μία τοιαύτη ἠθικὴ τοῦ φρονήματος δὲν λαμβάνει κατ' αὐτὸν ἐπαρκῶς ὑπ' ὄψιν τὰς συνεπειὰς τῆς ἀποφάσεως καὶ τῆς πράξεως. Ὁ συμφῶνος πρὸς τὴν τοιαύτην ἠθικὴν ἐνεργῶν «ἐγιος» ἐνδιαφέρεται μόνον νὰ εἶναι τακτοποιημένος ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς συνειδήσεώς του. Ὁ Weber προπαγανδίζει τὴν ἠθικὴν τῆς ὑπευθυνότητος, ἡ ὁποία μᾶς ἀναγκάζει νὰ λογοδοτοῦμεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐνώπιον τῆς κοινωνικῆς ομάδος (οἰκογενείας, φυλῆς, πολιτείας, ἐκκλησίας), εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκομεν ὡς πράττοντες. Ἡ ἠθικὴ αὐτὴ μᾶς ὑποχρεώνει πολλάκις νὰ θυσιάσωμεν τὴν προσωπικὴν μας γαλήνην καὶ τακτοποίησιν καὶ νὰ «ἀμαρτήσωμεν» θρησκευτικῶς, διὰ νὰ ἀρθῶμεν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἠθικῆς μας εὐθύνης κοινωνικῶς.

Φυσικὰ ὁ Weber δὲν ὑποχρεώνει εἰς μίαν τοιαύτην ἠθικὴν, πιστεύει δὲ ἀκραδάντως ὅτι καὶ οὐδεὶς ἕτερος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν ἐλεύθερον καὶ αὐτόνομον ἄνθρωπον, οὐδὲ καὶ μάλιστα καὶ νὰ τὸν συμβουλεύσῃ, κατὰ τὴν ὕψιστην προσωπικὴν στιγμὴν τῆς ἠθικῆς ἀποφάσεώς του. Τὸ ἄτομον, εἶναι — διὰ νὰ παραλλάξωμεν μίαν ρῆσιν τοῦ Sartre — «καταδικασμένον εἰς ἐλευθέραν ἀπόφασιν» καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν καταδίκην. Μόνον ὅσοι αἰσθάνονται τοὺς ὤμους των ἀσθενεῖς καὶ τὴν ἠθικὴν των συνείδησιν στερουμένην τῆς ἀπαραίτητου ρώμης καὶ εὐεξίας, θὰ ἠδύνατο ν' ἀρνηθοῦν τὸν αὐτόνομον βίον καὶ νὰ ἀναζητήσουν τὴν ὑποταγὴν εἰς κάποιαν αὐθεντικῶν κύρους ομάδα, λ.χ. εἰς τὴν ἐκκλησίαν (πρβλ. καὶ HWSW, τόμ. 11, σελ. 556).

ἀξίαν ἐκάστου ἀνταμοιβή, ὡς λ.χ. διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης μὲ τὸ ἴσα τοῖς ἴσοις καὶ ἄνισα τοῖς ἀνίσοις;

Ἡ ἐπιστήμη θὰ πρέπει εἰς τοιοῦτου εἴδους ἐρωτήματα νὰ εἶναι ἐγκρα-
τῆς καὶ νὰ μὴ σπεύδῃ εἰς ἐπιστημονικὰς ἀποφάνσεις, αἱ ὁποῖαι ἀναγκαίως θὰ
εἶναι κομματικαὶ καὶ θὰ ἀρμονίζωνται πρὸς κάποιο συμφέρον. Ἡ ἄσκησις
καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀποτελεῖ τὴν μόνην
ἐγγύησιν καθαρότητος. Τὰ πάθη θὰ πρέπει νὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπὸ
τὸν κόσμον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐρεύνης καὶ νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸν χῶρον
τῆς πολιτικῆς. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἔχει δικαίωμα ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἐμπαθής,
καθ' ὅσον δὲν συμμετέχει πλέον ὡς ἀπλῶς λογικὸν ὄν, ἀλλ' ὡς ὁ λ ὀ κ λ η ρ ο ς
ἄ θ ρ ω π ο ς, μὲ ὀλόκληρον τὴν ὑπαρξίν του, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ μὲ ὀλό-
κληρον τὴν εὐθύνην του¹⁵³.

(Συνεχίζεται)

153. Πρβλ. καὶ A r o n, μν. ἔργ., σελ. 118 ἐξ.

Φυσικὰ δὲν θὰ πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι ὁ Weber θέλει τὸν ἐπιστήμονα ἄνευ ψυχῆς καὶ
ἐντελῶς ψυχρὸν ὑπολογιστήν. Τοῦναντίον μάλιστα εἰς τὴν περίφημον διάλεξίν του «Ἡ ἐπι-
στήμη ὡς ἐπάγγελμα» κατηγορηματικῶς λέγει, ὅτι ὁ ἐπιστήμων πρέπει νὰ διαθέτῃ π ἄ-
θ ο ς διὰ τὴν ἐπιστήμην του. «Denn nichts ist für den Menschen als Menschen etwas
wert, was er nicht mit L e i d e n s c h a f t tun k a n n», (WL, 589). Ὁ Weber κα-
τακρίνει τὴν διαδεδομένην μεταξὺ τῶν νέων τῆς ἐποχῆς του ἀντίληψιν, ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι
«ein Rechenexempel» «das in Laboratorien oder statistischen Kartotheken mit
dem kühlen Verstand allein und nicht mit der ganzen «Seele» fabriziert werde, so
wie «in einer Fabrik» (WL, 589). Ἡ ἐπιστήμη, ἀκόμη καὶ ἡ μαθηματικὴ, ἀπαιτεῖ πλα-
τωνικὴν «μανίαν», διὰ ν' ἀποδώσῃ κάτι ἀξιόλογον (WL, 591).